

verbal morphemic and derivative category is treated to be more derivative than morphological category by nature. The phrase meaning of «starting» is believed to be a sign of Ukrainian verbs with the meaning «action-sound», «action-movement» which have correlation with English analytical models. The authors give proofs that morphemic expressing of the verbal meaning «starting» demonstrates grammatical synthetic tendency of this category while analytical English models with the word «to begin» point out analytical features in the sphere of the aspect categories.

Key words: Ukrainian verbal system, English verbal system, processing denotatum (microdenotatum), semantic meaning «starting».

УДК 811.161.2'367.633

Лариса Колібаба

АКТУАЛІЗОВАНІ ПРИЙМЕННИКИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВИХ СФЕРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

У статті досліджено явище актуалізації прийменників як одну з тенденцій розвитку прийменникової системи української літературної мови початку ХХІ ст. Залежно від ступеня актуалізації проаналізовані прийменники поділено на дві групи: 1) прийменники, що після тривалої перерви повернулися до активного мовного вжитку; 2) прийменники, використання яких активізувалося на початку ХХІ ст. Виявлено та схарактеризовано актуалізовані прийменники, що за радянського періоду були витіснені на периферію мовного вжитку, а нині повертаються до активного функціонування у зв'язку з посиленою увагою суспільства до української історії та мови. Установлено та проаналізовано групу прийменників, що не зазнали відкритого тиску в радянський період, проте перебували на периферії прийменникової системи, а сьогодні формують її центр як органічні для граматичного ладу української мови одиниці. Визначено функціонально-стильові сфери вживання актуалізованих прийменників в українській літературній мові початку ХХІ ст., оцінено доцільність їхнього використання з погляду мовної практики.

Ключові слова: актуалізація, активізація, прийменники, публіцистичний стиль, науковий стиль, словник.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Прийменники – це найдинамічніший, найвідкритіший тип службових одиниць, у кількісному та якісному складі якого під впливом екстра- та інтра-лінгвальних чинників постійно відбуваються зміни. Ці зміни виявля-

ються насамперед у поповненні прийменникової системи новотворами та у внутрішній взаємодії в межах системи наявних прийменників, одні з яких на певному етапі розвитку мови витісняють на периферію мовного вжитку інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динамічні процеси, що відбуваються в прийменниковій системі української літературної мови, упродовж багатьох десятиріч привертають увагу дослідників. Питання встановлення точної кількості прийменників окремих семантичних типів й усієї прийменникової системи загалом, адекватного визначення морфологічного статусу новотворів і, відповідно, їхнього адекватного лексикографічного потрактування в різні часові періоди досліджували О. С. Мельничук [11], С. М. Приходько [13], І. Р. Вихованець [5], З. І. Іваненко [6], Р. А. Куцова [9], О. В. Бугаков [3], Г. С. Балабан [1], І. В. Мейзерська [10] та інші українські мовознавці.

Окрім активного поповнення прийменникової системи української мови новотворами, ще однією сучасною тенденцією її розвитку є актуалізація наявних прийменникових одиниць – їхня внутрішня взаємодія всередині самої системи, що відбувається у двох напрямках: 1) власне актуалізація прийменників – повернення після тривалої перерви до активного функціонування тих із них, які внаслідок екстралінгвальних чинників були витіснені на периферію мовного вжитку; 2) активізація вживання на початку ХХІ ст. частини прийменників у певних функціонально-стильових сферах.

Мета нашої статті – проаналізувати явище актуалізації прийменників в українській літературній мові початку ХХІ ст. Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**: 1) дослідити явище актуалізації прийменників як одну з тенденцій розвитку прийменникової системи української літературної мови початку ХХІ ст.; 2) виявити актуалізовані прийменники, що після тривалої перерви повернулися до активного мовного вжитку; 3) установити перелік прийменників, використання яких активізувалося на початку ХХІ ст.; 4) визначити функціонально-стильові сфери вживання актуалізованих прийменників; 5) оцінити доцільність використання актуалізованих прийменників із погляду мовної практики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексичні одиниці, які після тривалої перерви поступово повертаються до активного мовного вжитку в науковій літературі називають неоднаково: «відроджені», «реактивовані», «ревіталізовані», «внутрішні входження, або внутрішні неологізми»,

«актуалізовані» [26, с. 87–88]. Із-поміж цих найменувань найістотніше сутність позначуваного явища, на думку О. А. Стишова, відбиває назва «актуалізовані» [26, с. 88]. Проте в сучасній лінгвістичній літературі термін «актуалізовані» використовують не лише щодо мовних одиниць чи засобів, які після тривалої перерви поступово повертаються до активного функціонування в мові, а й стосовно тих із них, що в мовній практиці ХХІ ст. стали вживатися значно активніше, ніж у попередній період [12; 27, с. 9]. Головною ознакою актуалізованої групи лексики мовознавці вважають «перехід лексичних одиниць із периферії до ядра словникового складу завдяки функціональній активності передусім у мові ЗМІ» [26, с. 88].

Окрім лексичних одиниць, на початку ХХІ ст. актуалізації зазнають також граматичні одиниці, серед них і прийменники. Їх також кваліфікуватимемо як актуалізовані. Залежно від ступеня «відродження» (повної «реабілітації» чи лише активізації у вживанні) усі актуалізовані прийменники поділяємо на дві групи: 1) прийменники, що після тривалої перерви повернулися до активного мовного функціонування; 2) прийменники, використання яких активізувалося на початку ХХІ ст.

До першої групи зараховуємо прийменники, що за радянського періоду були витіснені на периферію мовного вжитку, а нині повертаються до активного функціонування у зв'язку з «посиленою увагою суспільства до української історії та мови» [26, с. 88], прагненням установити та відновити «якомога питоміші, органічніші основи» української літературної мови [27, с. 10]. Такі прийменники разом із іншими словами «зафіксовані в радянських лексикографічних джерелах як нормативні, але для багатьох представників середнього й молодшого покоління українців незвичні або й невідомі, оскільки в мовній практиці, орієнтованій на зближення з російською мовою, вживання таких лексем не заохочувалося, а то й негласно заборонялося (є свідчення, що в редакції ЗМІ надсилалися списки проскрибованих слів під грифом «для службового користування») [26, с. 93]. Досліджуючи процеси актуалізації в сучасній українській мові, О. О. Тараненко зауважує, що це «природна реакція на попередній грубий період русифікації за царату і лицемірний період «інтернаціоналізації» за радянської доби» [цит. за: 26, с. 90].

Зокрема, на початку ХХІ ст. спостерігаємо повернення до прийменникової системи української мови прийменника *попри*, що його так само, як і прийменники *незважаючи на*, *всупереч*, *наперекір* та ін.,

використовують для передавання допустових відношень. Цей прийменник зафіксований у «Словарі української мови», але з двома іншими значеннями: локативним – «біля, коло, мимо» та соціативним – «разом із» [22, т. 3, с. 336]. Проте вже в «Російсько-українському словнику» за ред. А. Кримського прийменник *попри* разом із прийменником *всупереч* подано з допустовим значенням як український відповідник до російського *несмотря на* [15, т. 2, вип. 3, с. 969]. У лексикографічних працях радянської доби цього прийменника або взагалі немає [16; 17], або його вживання обмежено ремаркою *заст.* [18, т. 2, с. 134; 24, т. VII, с. 224], хоч ним активно послуговувалися радянські письменники.

Сучасна мовна практика засвідчує активне функціонування прийменника *попри* з допустовим значенням окрім художнього також у публіцистичному та науковому стилях, пор.: *Попри загрозу арешту, ба навіть розстрілу, волонтери вивезли людей з окупованої Луганщини* (телеканал «СТБ», 23.03.2015); *Правозахисники закликають посилювати тиск на Азербайджан попри помилування в'язнів* (радіо «Свобода», 19.03.2015); *Дорогий бензин попри дешеву нафту* (інтернетівська газета «Українська правда», 10.02.2015); *Попри репрезентативність названих напрямків... поки що немає праць, які б системно представляли лексико-семантичне поле «простір» у проекції на мову сучасної української поезії* (Л. Прокопович); *Попри це комунікативна інтенція має чітку систему різнорівневих мовних одиниць, що увиразнюють і її категорійний статус* (С. Шабат-Савка) та ін. Унаслідок широкого використання прийменника *попри* в різних функціонально-стильових сферах у словниках початку ХХІ ст. його зафіксовано без будь-яких стилістичних обмежень [4, с. 179; 19, с. 594; 23, с. 276; 20, с. 388; 19, с. 594; 21, т. 2, с. 541].

Упадає в око дедалі частіше використання в сучасних засобах масової інформації та наукових текстах повернених до вжитку вторинних прийменників *на кшталт*, *на штиб*, *на манір*, *на взір* та *на взірець*, які є синонімічними виразниками порівняльної семантики. Із-поміж них на початку ХХІ ст. найвищою активністю та стилістичною нейтральністю вирізняється сполука *на кшталт*, пор.: *МВС має намір розформувати всі спецпідрозділи та створити єдиний спецназ на кшталт американського SWAT* (інтернетівська газета «Українська правда», 05.02.2015); *«Кобзар» є свого роду релігійною книгою українців, чимось на кшталт українського Євангелія* (О. Ткаченко);

...кваліфікуватимемо службові слова словами-морфемами, а реченеві одиниці **на кшталт** вигуків – словами реченнями (І. Вихованець); Досліджуючи номен російської мови **на кшталт** обідня, вечерня, заутрення, дослідник [О. Потебня. – Л. К.] зауважує, що вони «як іменники застигли у нечленованій формі...» (А. Нелюба) та ін.

Г. С. Балабан вважає **на кшталт** новотвором у системі прийменників української літературної мови [1, с. 179]. Проте з цією думкою важко погодитися, оскільки сполуку **на кшталт** без будь-яких стилістичних обмежень зафіксовано ще в «Словарі української мови» [22, т. 2, с. 336] та деяких лексикографічних джерелах радянської доби [16, с. 533; 28, т. 2; 24, т. IV, с. 426]. У словниках новітньої доби цей похідний прийменник також подано як стилістично нейтральний [19, с. 540; 23, с. 187; 25, с. 485; 21, т. 2, с. 414].

До реєстру репресованих одиниць належить і сполука **на штиб** [14, с. 376]. Її зафіксовано в низці лексикографічних праць різних історичних періодів [22, т. 4, с. 513; 7, т. 2, с. 35; 15, т. 3, вип. 1, с. 364; 28, т. 6, с. 526; 24, т. XI, с. 537; 19, с. 540; 21, т. 2, с. 414]. У згаданих словниках сферу використання похідної одиниці **на штиб** обмежено розмовним мовленням, хоч на початку ХХІ ст. спостерігаємо активізацію її вживання окрім художнього також у публіцистичному та науковому стилях, пор.: *Юрій Винничук уже встиг стати чимось **на штиб** легенди* (газета «Вільне Життя Плюс», 08.02.2013); *...сучасні мікрорайони **на штиб** вулиці Володимира Великого* (телеканал «СТБ», 13.05.2014); *...вирази **на штиб** сервісне обслуговування, обмежені ліміти, комерційна торгівля, коньяк, бренд і т. п.* (В. Радчук); *За тих часів [ХІ і ХІІ ст. – Л. К.] з'явився чималий інтерес до античності, до поезії, прози та філософії, до історії (Фукідид і Полібій, Геродот і Ксенофонт) та до світської сатири (на **на штиб** Лукіанової)* (Л. Мостова) і под.

Сполука **на манір**, на протигагу сполуками **на кшталт** і **на штиб**, у науковому стилі початку ХХІ ст. трапляється рідко. Як виразник порівняльної семантики вона, аналогічно до попередніх періодів розвитку української літературної мови, функціонує здебільшого в художній літературі, пор.: *Подарунки здебільшого дрібненькі, **на манір** гудзика – сувеніри називаються* (В. Нестайко); *...наступної миті Анна-Марія різко повернулася і, **на манір** американського морського піхотинця, смачно заїхала сандалією в двері* (Сашко Ушкалов) тощо. У сучасній публіцистиці «відродження» сполуки **на манір** ще тільки

розпочинається, напр.: *Учителі згадують про те, що тут Андрій любив ходити на манір* лікаря з кейсом і стетоскопом (vidomosti-ua.com, 24.11.2011); *Його* [Б. Мельничука. – Л. К.] *новели* – це частково зізнання *на манір* щоденника, частково розмірковування *на манір* статті, частково оповідь *на манір* притч (Т. Дігай) тощо.

У тих лексикографічних джерелах радянської доби, які фіксують сполуку *на манір*, сферу її використання обмежено розмовним мовленням [18, т. 2, с. 651; 24, т. IV, с. 622]. У словниках новітнього періоду утворення *на манір* покваліфіковано як розмовну [19, с. 540; 21, т. 2, с. 242], рідковживану [2, с. 25] або стилістично нейтральну одиницю [23, с. 187].

Репрезентантами порівняльних відношень «на зразок, як зразок кого-, чого-небудь», що поступово повертаються до вжитку, є також сполуки *на взір* та *на взірець*. Сполука *на взір* за походженням є давнішою, ніж *на взірець*. С. Караванський вважає її питомим українським зворотом і рекомендує для широкого використання [8, с. 64].

Стилістичне маркування сполуки *на взір* у лексикографічних джерелах відбито непослідовно. Її визначають як анахронічне [14, с. 376], рідковживане [24, т. I, с. 346], народнорозмовне [25, с. 99] чи стилістично нейтральне [7, т. 2, с. 35; 16, с. 533; 19, с. 206; 21, т. 2, с. 414] утворення.

Із двох сполук *на взір* і *на взірець* «Словарь української мови» фіксує лише першу, але з іншим значенням – «з виду, по зовнішньому виду, по наружності» [16, т. 4, с. 324]. Одиницю *на взірець* подано в «Російсько-українському словникові» за ред. А. Ю. Кримського [15, т. 3, вип. 1, с. 30], у частині лексикографічних праць радянської доби [28, т. 1, с. 129; 24, т. I, с. 346] та деяких новітніх словниках [25, с. 99].

Сьогодні вживання сполук *на взір* та *на взірець* відновлено в публіцистичному та науковому стилях, пор.: *...на основі багатющої джерельної бази й популярних у сучасній психології теорій на взір Карла Густава Юнга та Еріка Фромма* (газета «Слово Просвіти», 27.03.2015); *У словах на взір* Нью-Йорк, Сюзен, Сю, Тюринг знак м'якшення вживати не варто (О. Пономарів); *Під цим гіперонімом... виступає шерег уже відомих співгіпонімів* комунальний, муніципальний..., а також нових *надзір* надрегіональний, міжрегіональний, некомерційний (Є. Карпіловська); *Наше місто* [Богуслав. – Л. К.] також могло б стати великим студентським центром *на взірець* Оксфорда

(журнал «Віче», 2010, № 1); *На Волині викрили фірму на взірець горезвісної «МММ»* (volynnews.com, 25.05.2010); *Робота рясніє вставними конструкціями на взірець «на наш погляд», «на нашу думку» й ін.* (М. Степаненко); *...свідомо модифіковані автором слова іншомовного походження на взірець маєстер* (Г. Вокальчук) тощо.

Актуалізовані сполуки *на киталт, на штиб, на манір, на взір, на взірець* є давніми українськими утвореннями, проте внаслідок їх обмеженого використання в мовній практиці протягом тривалого часу статусу прийменників вони набули лише на початку ХХІ ст.

У новітній період помітно активізувалося вживання прийменників, що не зазнавали відкритого тиску в радянський період, проте перебували на периферії прийменникової системи. Сьогодні під впливом тенденції до відродження та збереження національної ідентичності такі прийменники як органічні для граматичного ладу української мови одиниці формують центр прийменникової системи.

Останнім часом спостерігаємо зміни у використанні темпоральних прийменників *по* та *від*. В українській мові конструкція *по + місц. в.* є засобом вираження «неточного післячасу» [6, с. 105]. За висновками З. І. Іваненко, нею широко послуговувалися в давньоруській та староукраїнській мовах, проте в українській мові ХХ ст. її потісняє конструкція *після + род. в.* [6, с. 105–107]. Наприкінці ХХ ст. сферу використання прийменника *по* зі значенням післячасу окреслено художнім і публіцистичним стилями, спорадично – науковим [9, с. 12]. Такі ж тенденції у функціонально-стильовому вживанні прийменника *по* простежуємо й на початку ХХІ ст.

З. І. Іваненко зауважує, що в мові українських письменників ХІХ ст. прийменник *по* сполучався з усіма групами іменників часової й нечасової семантики, тоді як у середині – кінці ХХ ст. «він не поєднується з назвами страв, напоїв, рідко виступає з конкретними іменниками, з назвами явищ природи та часових понять» [6, с. 106]. У творах українських письменників ХХ ст. прийменник *по* найчастіше вживали з іменниками *пауза, вечеря, обід, приїзд, від'їзд, закінчення, війна, захід сонця*, у діловому та публіцистичному стилях – з іменниками *досягнення, одержання, приїзд, закінчення, війна, смерть* [6, с. 107]. У сучасній мовній практиці спостерігаємо поступове розширення переліку іменників, з якими сполучається прийменник *по*, пор.: *По концерті співак зізнався...* (телеканал «Україна»); *По*

такій *зрі* фінляндці задумалися над тактикою (телеканал «2+2»); *Помиванні* починається вдягання та взування (А. Григорук) та ін.

Основними засобами передання початкового моменту дії, яка «у своєму перебігові цілком заповнює наступний проміжок часу» [6, с. 103], в українській мові слугують конструкції *з + род. в.* та *від + род. в.* Зворот із прийменником *від* у староукраїнських пам'ятках уживався значно ширше, ніж сполучення *з + род. в.*, проте вже в середині – кінці ХХ ст. частотністю використання в усіх стилях української літературної мови він поступається перед зворотом *з + род. в.* і посідає місце його факультативного варіанта [6, с. 104–105; 9, с. 13]. На початку ХХІ ст. конструкція *від + род. в.* активно функціонує в публіцистиці та науковому стилі, напр.: *Донецьк від ранку розривається від вибухів* (телеканал «ISTV», 12.04.2015); *Минає півроку від часу проведення «референдуму» в Криму* (24tv.ua, 16.09.2014); *Від 1772 р. Галичина була під офіційною юрисдикцією Австро-Угорщини...* (М. Лесюк); *Від 2002 року кращі вчені України під орудою академічного відділу Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України працюють над тематичним проектом – чотири томною «Шевченківською енциклопедією»* (М. Степаненко) та ін.

В останні два десятиріччя спостерігаємо також активізацію вживання прийменників *у разі*, *здля* та *з-поміж*. Прийменником *у разі* як засобом передання значення умови активно послуговуються в офіційно-діловому, публіцистичному та науковому стилях, пор.: *У разі виникнення у Вас додаткових питань, відповіді на них Ви можете отримати у місцевому управлінні соціального захисту населення...* («Інструкція про порядок заповнення бланків Заяви про призначення житлової субсидії»); *Дії осіб у разі настання дорожньо-транспортної пригоди* (mtsbu.ua); *У разі виявлення горілчаного фальсифікату, або підробленого пального повідомте фіскальну службу столиці* (kyiv.sfs.gov.ua); *У разі успіху в Широкиному ОБСЄ зупинятиме перестрілки в інших гарячих точках АТО* (телеканал «1 + 1»); *Особливості ураження органів і систем у разі гіпоксично-ішемічної енцефалопатії у дітей* (С. В. Попов) та ін.

Прийменник *здля*, утворений поєднанням первинних прийменників *за* та *для*, широко представлений у мові козацьких літописів (зокрема в літописі Самовидця), що свідчить про його народнорозмовне походження [13, с. 80]. Із позначкою «розм.» цей прийменник зафіксовано в деяких словниках [24, т. 3, с. 111; 25, с. 305], хоч загалом

прийменник *задля* в українських лексикографічних джерелах різних історичних періодів покваліфіковано як стилістично нейтральний [22, т. 2, с. 215; 7, с. 83; 17, с. 100; 18, т. 2, с. 294; 4, с. 65; 19, с. 222; 23, с. 139; 21, с. 586]. Проте для української літературної мови 80-х рр. ХХ ст., зауважує С. М. Приходько, він «мало характерний» і «трапляється в основному у творах західноукраїнських письменників [13, с. 80]. Немає цього прийменника й у «Російсько-українському словникові» 1937 р. [16]. У «Словнику української мови» прийменник *задля* марковано позначкою «розм.» [24, т. III, с. 111].

На початку ХХІ ст. прийменником *задля* широко послуговуються в художній літературі під час передання об'єктних, цільових та причинових відношень, у публіцистиці та наукових текстах – переважно для вираження відношень мети, пор.: *Це маємо зробити ми, задля честі свого народу, задля порозуміння з іншим народом, задля пам'яті безневинних жертв* (Л. Костенко); *Артур ненавидів деякі слова, вигадані хіба що упорядниками словників задля збільшення обсягу* (Ю. Андрухович); *Порошенко підписав закон, що спрощує зведення інженерних споруд задля оборони* (радіо «Свобода», 12.04.2015); *Задля популяризації української мови, держава повинна фінансувати грантові програми та стипендії для обдарованих студентів* (інтернетівська газета «Українська правда», 29.22.2010); *Предметом дослідження є інтонаційна структура усного тексту, яку досліджуємо інструментально задля вияву її участі в реалізації функції переконування* (Н. Вербич); *Аналіз етапів формувального експерименту задля ефективності управління якістю освіти* (Л. Петриченко) і под.

Прийменник *з-поміж* (*із-поміж*) в українській літературній мові новітнього періоду вказує на «сукупність, у межах якої перебуває відповідний предмет або явище» [5, с. 108]. Його активно вживають окрім художнього стилю також у публіцистиці та науковому мовленні, пор.: *Ігорко, як називає його мати, був найстаршим із-поміж її трьох синів* (газета «День», 27.01.2015); *Життєву ситуацію цієї 31-річної жінки автори проекту «Моє нове життя» на каналі «Україна» назвали найскладнішою з-поміж усіх інших* (Чернігівський обласний тижневик «Гарт», 16.04.2015); *З-поміж синтаксичних репрезентантів інтенцій аксіологічності виокремлюємо преференційні висловлювання* (С. Шабат-Савка); *Із-поміж економічних термінів найуживанішими є...* (М. Навальна) та ін.

Висновки та перспектива подальшого дослідження. Отже, актуалізація прийменників – одна з тенденцій розвитку прийменникової

системи української літературної мови початку ХХІ ст. Вона відбувається у двох напрямках: 1) власне актуалізація прийменників – повернення до активного функціонування одиниць *попри, на кшталт, на штиб, на манір, на взір, на взірець*, що їх унаслідок екстралінгвальних чинників за радянської доби було витіснено на периферію мовного вжитку; 2) активізація використання на початку ХХ ст. у публіцистичному та науковому стилях прийменників *по, від, у разі, задля, з-поміж (із-поміж)*, які, окрім функції додаткових засобів експресивізації повідомлень та передання лінгвістичних уподобань сучасних мовців, виконують також важливу нормотвірну функцію, оскільки сприяють очищенню прийменникової системи від неорганічних для української мови одиниць.

Усі виявлені актуалізовані прийменники засвідчують розширення функціонально-стильових сфер уживання: якщо за радянського періоду їх вживали лише в мові художньої літератури, то на початку ХХІ ст. ними окрім художнього стилю активно послуговуються також у публіцистиці (передусім ЗМІ) та наукових текстах. Офіційно-діловий стиль як книжний стиль найвищого рангу найповільніше реагує на зміни якісного складу української прийменникової системи й засвідчує стан її розвитку на рівні кінця ХХ ст.

Актуалізовані прийменники *попри, на штиб, на манір, на взір, задля* внаслідок широкого використання в сучасних публіцистичних та наукових текстах поступово втрачають ознаки стилістично маркованих одиниць і переходять до розряду загальноновживаних.

Актуалізація прийменників, безсумнівно, є позитивною тенденцією відновлення граматичного ладу української літературної мови, проте водночас вона породжує недоцільну варіантність граматичних засобів, що слугують виразниками тих самих значеннєвих відношень. У вивченні проблеми взаємодії актуалізованих прийменникових одиниць з іншими одиницями прийменникової системи з погляду мовної норми вбачаємо перспективу подальшого наукового дослідження.

Література

1. Балабан Г. С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Балабан Галина Степанівна. – К., 2007. – 283 с.
2. Балабан Г. С. Словник власне-прийменників та їхніх функціональних еквівалентів : додаток до дисертації / Г. С. Балабан. – К., 2007. – 63 с.
3. Бугаков О. В. Функціонування прийменників в українському тексті: морфологічний та семантико-синтаксичний аспекти : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Бугаков. – К., 2006. – 20 с.
4. Бурячок А. А. Универсальный русско-украинский словарь / А. А. Бурячок. – Киев : Фенікс, 2000. – 624 с.
  5. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
  6. Іваненко З. І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – Київ ; Одеса : [б. в.], 1981. – 144 с.
  7. Іваницький С. Російсько-український словник / С. Іваницький, Ф. Шумлянський. – Вінниця : [б. в.], 1918. – Т. 1–2.
  8. Караванський С. До зір крізь терня, або хочу бути редактором / С. Караванський. – Львів : БаК, 2008. – 120 с.
  9. Куцова Р. О. Відтворення темпоральності прийменниковими конструкціями сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Р. О. Куцова. – К., 1997. – 22 с.
  10. Мейзерська І. В. Прийменник в українській тлумачній лексикографії II-ї половини ХХ-го століття : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Мейзерська Ірина Вікторівна. – К., 2009. – 198 с.
  11. Мельничук О. С. Історичний розвиток функцій і складу прийменників в українській мові / О. С. Мельничук // Слов'янське мовознавство : зб. ст. – К. : [б. в.], 1961. – Т. III. – С. 124–194.
  12. Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали (2002–2010) / В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тименко, О. М. Тищенко. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
  13. Приходько С. М. Структурно-генетична характеристика похідних прийменників української мови (на матеріалі пам'яток II пол. XVII – I пол. XVIII ст.) / С. М. Приходько // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 78–85.
  14. Реєстр репресованих слів // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : док. і матеріали / [упор. : Л. Масенко та ін.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – С. 254–399.
  15. Російсько-український словник / [гол. ред. А. Ю. Кримський]. – К. : [б. в.], 1924–1933. – Т. 1–3.
  16. Російсько-український словник. – К. : [б. в.], 1937. – 890 с.
  17. Російсько-український словник. – К. : [б. в.], 1948. – 800 с.
  18. Російсько-український словник. У 3 т. – К. : [б. в.], 1968.
  19. Російсько-український словник / [за ред. В. В. Жайворонка]. – К. : Абрис, 2006. – 1402 с.
  20. Російсько-український та українсько-російський словник, в одному томі / [упор. та гол. ред. В. Т. Бусел]. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. – 1848 с.
  21. Російсько-український словник. У 4 т. – К. : Знання, 2011–2014.
  22. Словарь української мови. У 4 т. / [упоряд. з дод. власн. матеріалів Борис Грінченко]. – К. : [б. в.], 1907–1909.

23. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова / [авт.-уклад. : А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна]. – Донецьк : ТОВ «ВКФ “БАО”», 2007. – 416 с.
24. Словник української мови. В 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
25. Словник української мови / [відп. ред. В. В. Жайворонок]. – К. : ВЦ «Прогресвіта», 2012. – 1320 с.
26. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – 2-ге вид., переробл. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
27. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. О. Тараненко. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2015. – 248 с.
28. Українсько-російський словник. У 6 т. – К. : АН УРСР, 1953–1963.

References

1. Balaban H. S. Dynamichni protsesy v pryimennykovii systemi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / Balaban Halyna Stepanivna. – K., 2007. – 283 s.
2. Balaban H. S. Slovnyk vlasne-pryimennykiv ta yikhnikh funktsionalnykh ekvivalentiv : dodatok do dysertatsii / H. S. Balaban. – K., 2007. – 63 s.
3. Buhakov O. V. Funktsionuvannia pryimennykiv v ukrainskomu teksti : morfolohichni ta semantyko-syntaksychni aspekty : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. V. Buhakov. – K., 2006. – 20 s.
4. Buriachok A. A. Unyversalnui russko-ukrainskii slovar / A. A. Buriachok. – Kiiev. : Feniks, 2000. – 624 s.
5. Vykhovanets I. R. Pryimennykova systema ukrainskoi movy / I. R. Vykhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1980. – 286 s.
6. Ivanenko Z. I. Systema pryimennykovykh konstrukttsii adverbialnoho znachennia / Z. I. Ivanenko. – Kyiv ; Odesa : [b. v.], 1981. – 144 s.
7. Ivanytskyi S. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk / S. Ivanytskyi, F. Shumlianskyi. – Vinnytsia : [b. v.], 1918. – Т. 1–2.
8. Karavanskyi S. Do zir kriz ternia, abo khochu buty redaktorom / S. Karavanskyi. – Lviv : BaK, 2008. – 120 s.
9. Kutsova R. O. Vidtvorennia temporalnosti pryimennykovymy konstrukttsiiamy suchasnoi ukrainskoi movy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / R. O. Kutsova. – K., 1997. – 22 s.
10. Meizerska I. V. Pryimennyk v ukrainskii tлумachnii leksykohrafiі II-i polovyny ХХ-ho stolittia : dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / Meizerska Iryna Viktorivna. – K., 2009. – 198 s.
11. Melnychuk O. S. Istorychnyi rozvytok funktsii i skladu pryimennykiv v ukrainskii movi / O. S. Melnychuk // Slovianske movoznavstvo : zb. st. – K. : [b. v.], 1961. – Т. III. – S. 124–194.

12. Novi i aktualizovani slova ta znachennia : slovnykovi materialy (2002–2010) / V. O. Baloh, N. Ie. Lozova, L. O. Tymenko, O. M. Tyshchenko. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – 280 s.
13. Prykhodko S. M. Strukturno-henetychna kharakterystyka pokhidnykh prymennykiv ukrainskoi movy (na materialy pamiatok II pol. XVII – I pol. XVIII st.) / S. M. Prykhodko // Movoznavstvo. – 1978. – № 6. – S. 78–85.
14. Reiestr represovanykh sliv // Ukrainska mova u XX storichchi: istoriia linhvotsydu : dok. i materialy / [upor. : L. Masenko ta in.]. – K. : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akad.», 2005. – S. 254–399.
15. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk / [hol. red. A. Iu. Krymskyi]. – K. : [b. v.], 1924–1933. – T. 1–3.
16. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk. – K. : [b. v.], 1937. – 890 s.
17. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk. – K. : [b. v.], 1948. – 800 s.
18. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk. U 3 t. – K. : [b. v.], 1968.
19. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk / [za red. V. V. Zhaivoronka]. – K. : Abrys, 2006. – 1402 s.
20. Rosiisko-ukrainskyi ta ukrainsko-rosiiskyi slovnyk, v odnomu tomi / [upor. ta hol. red. V. T. Busel]. – Kyiv ; Irpin : VTF «Perun», 2008. – 1848 s.
21. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk. U 4 t. – K. : Znannia, 2011–2014.
22. Slovar ukrainskoi movy. U 4 t. / [uporiad. z dod. vlasn. materialiv Borys Hrinchenko]. – K. : [b. v.], 1907–1909.
23. Slovnyk ukrainskykh prymennykiv. Suchasna ukrainska mova / [avt.-uklad. : A. P. Zahnitko, I. H. Danyliuk, H. V. Sytar, I. A. Shchukina]. – Donetsk : «TOV VKF “BAO”», 2007. – 416 s.
24. Slovnyk ukrainskoi movy. V 11 t. – K. : Nauk. dumka, 1970–1980.
25. Slovnyk ukrainskoi movy / [vidp. red. V. V. Zhaivoronok]. – K. : VTs «Prosvita», 2012. – 132 s.
26. Styshov O. A. Ukrainska leksyka kintsia KhKh stolittia: (Na materialy zasobiv masovoi informatsii) / O. A. Styshov. – 2-he vyd., pererobl. – K. : Puhach, 2005. – 388 s.
27. Taranenko O. O. Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.) : monohrafiia / O. O. Taranenko. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2015. – 248 s.
28. Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk. U 6 t. – K. : AN URSR, 1953–1963.

Колибаба Лариса. Сферы функционально-стилевого употребления актуализированных предлогов в украинском литературном языке начала XXI века. В статье исследовано явление актуализации предлогов как одну их тенденций развития предложной системы украинского литературного языка начала XXI века. В зависимости от степени актуализации проанализированные предлоги разделены на две группы: 1) предлоги, которые после длительного перерыва возвратились к активному языковому употреблению; 2) предлоги, употребление которых активизировалось в начале XXI в. Обнаружены и охарактеризованы актуализированные предлоги, которые в советский период были вытеснены на периферию языкового употребления, а сейчас возвра-

щаються к активному функціонуванню в зв'язі з уси́леним ува́гом к української історії і мові. Установлено і проаналізовано групу предлогів, котрі не пережили відкритого тиску в радянський період, однак знаходились на периферії предло́жної системи, а сьогодні як більш органічні для граматичного ладу української мови одиниці формують центр предло́жної системи. Визначено функціонально-стилістичні сфери використання актуалізованих предлогів в українській літературній мові початку ХХІ ст., оцінено доцільність їх використання з точки зору мовної практики.

Ключові слова: актуалізація, активація, предлоги, публіцистичний стиль, науковий стиль, словник.

Kolibaba Larysa. The Spheres of the Functionally-Stylistic usage of Actualizational Prepositions in Ukrainian Literary Language of the Beginning of XXI century. In the article are investigated the phenomenon of actualization of prepositions as one of tendencies of progress of the prepositional system of Ukrainian literary language of the beginning of XXI century. Depending on the degree of actualization the analyzed prepositions are divided into two groups: 1) prepositions that after the long interval went back to an active linguistic usage; 2) prepositions, application of which is activated at the beginning of XXI century. An actualizational prepositions, that at a soviet period were forced out on periphery of linguistic usage, and presently go back to the active functioning in connection with the intensified attention to Ukrainian history and language are discovered and characterized. The group of prepositions that not tested the opened pressure in a soviet period however was on periphery of the prepositional system, but today as the more organic for the grammar of Ukrainian units form a center is select and analyzed. The functionally-stylistic spheres of the usage of actualizational prepositions in Ukrainian literary language of the beginning of XXI century are determined, expedience of their usage at opinion of linguistic practice is appraised.

Key words: actualizational, activation, prepositions, publicist style, scientific style, dictionary.

УДК 811.161.2'367

Наталія Костусяк

КАТЕГОРІЯ ВІДМІНКА ІМЕННИКА В ЛІНГВІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ І. Р. ВИХОВАНЦЯ

У статті проаналізовано відмінкову концепцію відомого українського лінгвіста-новатора другої половини ХХ – початку ХХІ століть І. Р. Вихованця, який, керуючись засадами функційно-категорійного підходу, розглянув категорію відмінка з нових методологічних позицій. Зорієнтованість на її морфологічні й синтаксичні параметри, семантику та комунікативно-прагматичну спе-